

Lokalsamhället åt alla lycka bär

– Miljöpartiet och den gröna ideologin

I förra numret av Magasinet Neo (5/2009) skrev Svend Dahl att Miljöpartiet har gått från att vara ett parti för tillväxtfientliga grönavågar med skägg och noppiga koftor till att bli ett relativt liberalt parti som de borgerliga partierna borde se som en möjlig framtida regeringspartner. Men har Miljöpartiet verkligen förändrats så mycket? Det är lätt att komma på exempel på enskilda sakfrågor där Miljöpartiet intar en liberal hållning, eller åtminstone kommer till samma slutsats som liberaler. Synen på friskolor och småföretagande är nog de som tydligast skiljer Miljöpartiet från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet, men de åsikterna har funnits i partiet i över tjugo år.

Miljöpartiets förste språkrör, Per Gahrton, skrev i sin bok ”Vad vill de gröna?” 1988 om hur han såg på den gröna ideologin. Han skrev bland annat att ”[d]en officiella övergripande makthavarideologin tycks tro på ett enkelt och positivt samband mellan materiell ‘välfärd’ och mänskligt välbefinnande. Den gröna uppfattningen är den omvända: *vi tror att i ett industrisamhälle modell Sverige är det generella sambandet tillväxt – välbefinnande negativt.* Det utesluter inte behov av ‘tillväxt’ inom många enskilda produktområden (t ex förnyelsebar energi, spårbunden trafik m m).” Frågan är hur den distinktionen ska göras. Den spårbundna trafiken, för att ta ett för miljöpartister kärt exempel, har inte alltid varit särskilt miljövänlig. Om Miljöpartiet och den gröna ideologin hade fått råda när järnvägarna började mekaniseras i början av 1800-talet (i viss omfattning hade vagnar på räls tidigare dragits av hästar) hade utvecklingen stannat helt. Försiktighetsprincipen har nämligen en principiellt viktig funktion i den gröna ideologin. Utan smutsig kolbrytning och -förbränning i järnvägens ungdom hade dagens järnvägsnät inte kunnat komma till stånd. Det är omöjligt att bevisa att en teknisk innovation är ofarlig innan den har använts i stor skala under lång tid och med försiktighetsprincipen får en innovation inte tas i bruk förrän man kunnat visa att den är ofarlig – ett tydligt moment 22. En mer innovationsvänlig försiktighetsprincip är att ny

teknik inte ska vara *uppenbart* farlig. Det kommer släppa fram en hel del teknik som på lång sikt kan vara farlig, men det skapar också möjligheter att ta fram bättre och mer hälsosam teknik. Om en ny innovation är mer eller mindre farlig än befintlig teknik kan inte avgöras på förhand.

Teknikutvecklingen är oftast inkrementell: man vidareutvecklar teknik som redan finns och är etablerad. Koldrivna ångmaskiner användes för att automatisera tillverkningsprocesser i fabriker innan de började användas för att transportera personer och gods på järnväg. På samma sätt utvecklas i dag teknik som inte har någon omedelbar användning för Miljöpartiets godkända tillväxtområden. Utan flera decennier av forskning på den traditionella, icke förnyelsebara kärnkraften, *fissionskraften*, hade inte forskning på framtidens förnyelsebara kärnkraft, *fusionskraften*, varit möjlig. Mobiltelefonen ansågs på 80- och 90-talen av många vara en onödig leksak för yuppies och den synen präglar fortfarande hur samhället ser på datorspel, trots att det är grafikutvecklingen inom datorspelsindustrin som har ökat möjligheterna och minskat kostnaderna för bildmedicinen.

Om ett företag (eller staten) ska utveckla en ny tågtyp behövs kunskap om mer än bara framdrivning på stålräls eller via maglev, *magnetic levitation*. Hur ska fönster och stolar vara konstruerade? Energiåtgången och säkerheten på tåget beror delvis på hållfastheten och vikten på fönster och stolar, men materialforskning och produktutveckling av fönsterglas och stolar är inte knutet till tågutveckling. Utan tillväxt på andra områden än förnyelsebar energi och spårbunden trafik blir kostnaderna för att utveckla dessa mycket större.

Sambandet mellan tillväxt och välbefinnande enligt den gröna ideologin beskrev Per Gahrton 1988. Har Miljöpartiet ändrat åsikt om tillväxtens skadlighet? I Miljöpartiets nu gällande partiprogram står att ”[t]illväxt i konventionell mening är varken möjlig eller eftersträvansvärd [...]” och ”[f]ör att få mer tid för barnen och varandra, en bättre hälsa och en god miljö för barn och barnbarn att ta över kan vi tvingas att acceptera en lägre materiell standard än i Sverige i dag”. I stället för att köpa nytt när det gamla går sönder så kan man reparera. Att ha en materiell standard som motsvarar den vi har i dag eller

för fem år sedan låter vid en snabb fundering inte så farligt; ett billigt pris för en god miljö. För medelsvensson som, förutom att kanske väga några kg mer än idealt, under större delen av sitt liv är frisk och har god hälsa är det ingen stor uppoffring.

Även om den gröna ideologins analys av skadligheten i en fortsatt tillväxt inom varuproduktionen skulle vara riktig så kommer dess relevans att minska framöver.

Tillväxt sker inte enbart inom varuproduktion utan även i tjänstesektorn.

Tjänsteproduktionens andel av BNP ökar i västvärlden och i Sverige är tjänsteproduktionen på väg mot att bli dubbelt så stor som varuproduktionen. Detta kan till viss del förklaras av att tillverkning av varor har flyttats till utvecklingsländer som Kina, men även Indien och Kina har snabbt växande tjänstesektorer. Sambandet mellan tillväxt och farlig miljöpåverkan är alltså inte definitivt.

Den gröna ideologins tankar om tillväxt är inte nya. Filosofen Bertrand Russell skrev 1932 i *Till lättjans lov* att effektivitetsförbättringar skulle komma arbetarna till godo i form av ledig tid i stället för stigande löner. Enligt Russell, som året innan *Till lättjans lov* hade ärvt titeln earl av sin avlidne bror, kunde alla människors behov 1932 tillfredsställas med fyra timmars arbete per dag. Övrig tid skulle användas för förkovran i hobbyverksamhet av olika slag, och fritiden skulle öka med tillväxten.

Det finns åtminstone två intressanta aspekter på den här synen på tillväxt. När man sätter resonemanget i ett större perspektiv blir föraktet för andra människors hälsa tydligt. När Bertrand Russell skrev *Till lättjans lov* skulle det dröja nio år innan penicillinet började användas och nästan tjugo år innan tuberkulos kunde behandlas. Utan materiell tillväxt hade folk i västvärlden fortfarande dött av lunginflammation, men sedan 1930-talet har den förväntade livslängden i Sverige ökat med femton år för män och sjutton år för kvinnor. Det blir ganska många lediga timmar att ägna åt sig åt hobbies, även om man arbetar fyrtio timmar i veckan. Inom medicinsk forskning finns dock fortfarande mycket att göra. Årligen dör mellan en och tre miljoner människor av malaria och i Sverige är cancer den näst vanligaste dödsorsaken. Det är genom ökad materiell standard som utvecklingsländer, där malaria är ett stort problem, kan få möjlighet att behandla sjuka och förebygga spridningen av sjukdomen. Genom att påstå

att tillväxt inte är eftersträvansvärd ignorerar man de miljontals människor i världens länder som är sjuka eller undernärda och dör unga på grund av fattigdom.

Uppfattningen att mänskligheten har nått den materiella toppen förstärks ytterligare när man läser avsnittet om sjukvård i Miljöpartiets partiprogram. Ungefär fem sidor text ägnas åt sjukvårdsfrågor varav nästan en hel sida ägnas åt att förklara fördelarna med alternativmedicin och nackdelarna med konventionella läkemedel. När forskning och utveckling nämns – på de ställen där det trots allt förekommer – är det i negativa sammanhang, som vilka faror tandvårdsmaterial kan medföra. De företag som tar fram läkemedel och medicinsk teknik nämns endast i följande korta stycke:

”Läkemedels- och teknikutvecklingsföretagens inflytande över sjukvården är i dag alltför stort. Därför ska möjligheten för läkemedels- och teknikutvecklingsföretagen att bedriva reklam för sin verksamhet mot hälso- och sjukvården regleras. Det är också viktigt att en tydlig redovisning sker av ekonomiska bindningar och andra relationer.”

Det verkar som att uppfattningen är att läkemedelsföretag framför allt är ett problem som måste hanteras, inte en tillgång som kan ge människor längre liv och ökad livskvalitet. Som liberal är det lätt att vara teknikoptimist om man ser tillbaka på den tekniska utveckling som skett framför allt de senaste hundra åren. Det innebär inte att man ska blunda för de problem som uppstår, med skador på ekosystem och människors hälsa. Hur man väljer att angripa problemen är däremot av betydelse för vilka politiska samarbeten som är möjliga. I Miljöpartiets partiprogram får man leta länge för att hitta de liberala idéerna. Svend Dahl anser dock att konflikten mellan tilltron till marknadens möjligheter att lösa miljöproblem och tilltron till politikens möjligheter att lösa desamma även finns i de liberala idéströmningarna. Skillnaden är att den gemensamma grunden naturligtvis är mycket större hos klassiska liberaler, socialliberaler och liberalkonservativa än hos Miljöpartiet och liberaler.

En del av den gröna ideologins avoghet mot ekonomisk tillväxt beror med stor sannolikhet på okunskap. Så sent som i våras berättade Maria Ferm, språkrör för Grön Ungdom, och Anders Wallner, språkrörssekreterare hos Maria Wetterstrand, för

deltagarna i Timbros utbildningsprogram Stureakademin att BNP är ett undermåligt mått på ekonomisk aktivitet eftersom skadegörelse och olyckor leder till en ökning av BNP. Samma uppfattning uttryckte den miljöpartistiske Stockholmspolitikern Per Olsson på sin blogg i början av året. Problemet är att deras uppfattning inte stämmer med verkligheten. Den franske liberalen Frédéric Bastiat förklarade för över 150 år sedan i essän *Det man ser och det man inte ser* (i Sverige utgiven av Timbro) begreppet *alternativkostnad* på ett mycket pedagogiskt sätt. Om en marodör kastar en sten genom ett fönster ökar inte BNP bara för att glasmästaren tjänar pengar på att byta ut det. Hade man sluppit spendera pengar på ett nytt fönster hade man kunnat köpa en bok (förslagsvis Bastiats essä) eller nya skor, som i stället hade gett bokhandlaren eller skomakaren en större inkomst. Om skadegörelse hade varit bra för tillväxten hade man kunnat eliminera arbetslösheten genom att börja slå sönder fönster.

Vid en jämförelse mellan Per Gahrtons tjugo år gamla bok och Miljöpartiets nuvarande partiprogram ser det mesta likadant ut. Synen på tillväxt som ett problem finns kvar och den liberala inställningen till friskolor och sociala friheter har funnits där hela tiden. I partiprogrammet och Gahrtons bok återfinns även vurmen för Centerpartiets gamla lokalsamhälle: ett transportsnålt samhälle byggt på småskalighet, småföretagande, närodlat mat och lokalt arbete. Uppfattningen tycks vara att småskalighet är mer miljövänligt än storskalighet. Hur den synen har kunnat få fäste är lätt att förstå. Utsläpp från de stora kolkraftverkens skorstenar syns väldigt tydligt. De utsläpp som kommer från en vedeldad värmepanna är mycket mindre. Det som intuitionen missar är hur många vedeldade värmepannor som ett kolkraftverk ersätter. Utsläppen per producerad enhet är oftast mycket lägre i en stor anläggning än i en liten, oavsett bränsle. På samma sätt är det mer effektivt ur energiförbrukningssynpunkt att bo i städer än i byar. Energiförbrukningen i flerfamiljshus är lägre än i villor med samma isolering och inomhustemperatur, kollektiva transporter blir effektivare när fler vill åka samma sträcka och miljövänlig avfalls- och avloppshantering blir billigare. Tron att småskalighet per definition är bättre än storskalighet är så utbredd i samhället att det har påverkat regleringen av tillstånd för vindkraftverk. Det är inte den fysiska storleken på

ett vindkraftverk som avgör vilka tillstånd som behövs, det är effekten. Storleken på rotorbladen är det som har betydelse för hur stor risken är att fåglar ska skadas, hur mycket buller som kraftverket kommer åstadkomma et cetera. Ändå är det uteffekten som avgör, vilket har lett till att det finns en mängd vindkraftverk i Sverige som levererar mindre energi till det allmänna elnätet än vad det finns kapacitet för, eftersom rätt tillstånd saknas. Detta är inget som Miljöpartiet ska lastas för. Det är däremot ett bra exempel på vad som kan hända när småskalighet blir ett överordnat ideal.

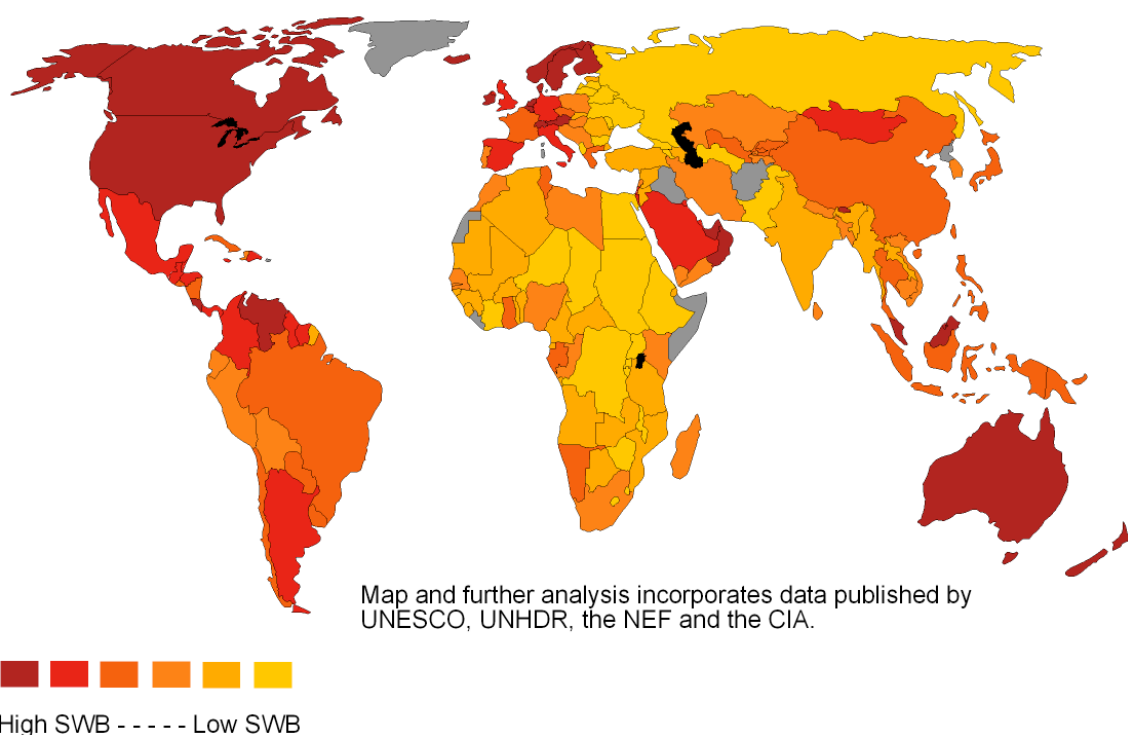
Lyckligtvis verkar det som att en del yngre miljöpartister har börjat röra sig bort från en del av småskalighetsvurmen. Anders Wallner och Maria Ferm lovordade storstaden, inspirerade av nyurbanismen, på deras föreläsning på Stureakademin just på grund av de miljövänliga effektivitetsvinster som kan uppstå när många människor lever nära varandra. Kontrasten till Per Gahrtons utfall mot städerna i *Vad vill de gröna?* – ”Storstäder är cancersvulster på samhällskroppen!” – är tydlig. Fortfarande verkar det dock som att även de moderna miljöpartisterna tycker att småskalighet är att föredra när det gäller företagande. Sverige har länge haft en företagspolitik som varit helt inriktad på att stötta de stora företagen, med små företag som underleverantörer. Med det i åtanke är fokuseringen på små företag lätt att förstå, och ur konkurrenssynpunkt lätt att instämma i. Med fler små företag ökar konkurrensen och nyttan för konsumenterna. Det finns dock en risk att fokuseringen på små företag leder till svårigheter för företagen att växa över en viss nivå, men på det här området finns det nog en samsyn med de borgerliga partierna.

Den senaste trenden inom den gröna ideologin, som även har fått fäste hos Miljöpartiet i Sverige, är intresset för lyckoforskning. Pionjärer på lyckoforskningsområdet fann inget entydigt samband mellan inkomster och grad av välbefinnande hos individer.

Ekonomiprofessorn Richard Easterlin formulerade problematiken 1974 i artikeln *"Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence"* och därefter har den fått namnet Easterlinparadoxen. Det är på denna grund som miljöpartister och andra gröna ideologer arbetar för att ändra politikens fokus från att framför allt handla om

skydd för individuella rättigheter och förutsättningar för ekonomisk utveckling till att höja människors upplevda lycka. Om det stämmer att människor inte blir lyckligare av en högre inkomst så kanske Per Gahrton hade rätt när han för drygt tjugo år sedan skrev att ”i ett industrisamhälle modell Sverige är det generella sambandet tillväxt – välbefinnande negativt”. Hur är det med Easterlinparadoxen? Stämmer det att välbefinnandet inte ökar med inkomsten, över en viss grundnivå? Adrian White, som är doktor i socialpsykologisk analys vid Leicesters universitet, har tagit fram en

A Global Projection of Subjective Well-being

världskarta över den upplevda lyckan i världens länder. Även om det finns vissa avvikelser så är helhetsbilden tydlig: hälsa, ekonomi och utbildning är starkt korrelerat med den upplevda lyckan. Även den data som Miljöpartiet själva använder i sitt studiematerial bekräftar att det upplevda välbefinnandet i stor grad korrelerar med inkomsten. Ett diagram över sambandet mellan inkomst per capita och välbefinnande framtaget av statsvetaren Ronald Inglehart som visar en stark korrelation mellan inkomstnivå och välbefinnande väljer Miljöpartiet dock att tolka tvärtom. Enligt Miljöpartiet visar diagrammet nedan att ”västvärldens ekonomiska utveckling inte åtföljdes av en ökad livskvalitet”. Sambandet är inte linjärt – inkomstens marginalnytta

är avtagande – men det är ingen som har hävdad heller. De flesta konsumtionsval som människor gör präglas av minskad marginalnytta. Om man inte äger någon bil så innebär införskaffandet av en bil en enorm nytta. Köper man ytterligare en blir nyttan inte lika stor; vi kan bara köra en bil i taget. Eftersom varje extra konsumerad krona inte medför lika stor nytta som den förra, ökar inte lyckonivån lika mycket som inkomsten. Det innebär inte att det saknas ett samband mellan inkomst och lycka.

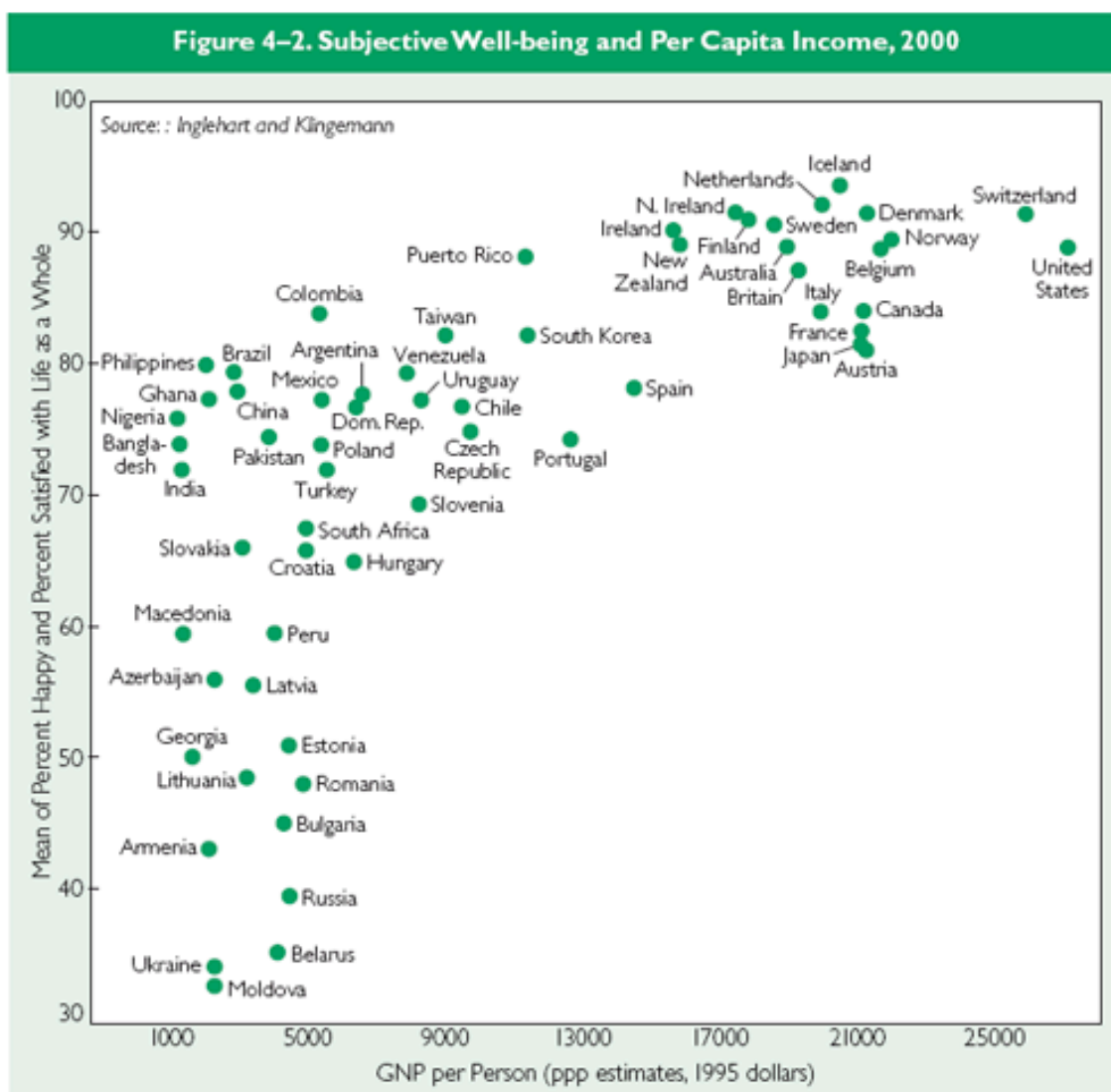

Bild 3. Ronald Inglehart visade redan på 1970-talet att västvärldens ekonomiska utveckling inte åtföljdes av en ökad livskvalitet. (Inglehart 2000)

Även om man bortser från sambandet mellan inkomst och välbefinnande, så finns annat som tyder på att Miljöpartiets ambition att skapa lycka för medborgarna inte kommer

falla väl ut. En av slutsatserna man kan dra av Johan Norbergs senaste bok, *Den eviga matchen om lyckan*, är att det är vi själva som bäst skapar vår lycka. Lyckan konsumeras inte, den produceras. Om politiker i för stor utsträckning försöker styra våra val mot de värden som lyckoforskningen kommit fram till är lyckobringande, kommer lyckan inte att öka. För stor politisk styrning är i sig lyckohämmande, oavsett riktning. Det är också anledningen till att Miljöpartiets strävan efter central styrning (trots skrivningar i partiprogrammet om värdet av decentralisering) av villkoren för matproduktion och -distribution, arbetstidsreglering och tillväxtbegränsning inte kommer att göra folk lyckligare, även om Miljöpartiets uppfattning att miljön mot förmodan skulle må bättre av det stämmer. Människor är kapabla att själva välja om de vill gå ner i arbetstid, flytta från staden och ut på landet och köpa färre prylar.

De metoder som Miljöpartiet och den gröna ideologin står för är i stor utsträckning paternalistiska. Människor konsumerar för mycket prylar som gör oss olyckliga och förstör miljön. Lyckan finns i lokalsamhället – eller för vissa gröna ideologer i storstaden – och korta arbetsdagar. De gröna har funnit det goda livet och kommer göra vad de kan för att vi alla ska odla vår trädgård.